

ІНДИВІДУАЛЬНА РЕЛІГІЙНІСТЬ ПРАВОСЛАВНОГО ВІРУЮЧОГО У ЇЇ КОНЦЕПТАХ ТА СМИСЛОВИХ КОНОТАЦІЯХ

Г. М. Кулагіна-Стадніченко

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,
Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України
(Київ, Україна)
a_kulagina@ukr.net

Анотація

Анна Кулагіна-Стадніченко. Індивідуальна релігійність православних віруючих в концептах і смислових конотаціях. В статті розглядається феномен індивідуальної релігійності православних віруючих в контексті ідеальних форм її функціонування. Це стає можливим внаслідок виявлення певних богословських конструктів, які видозмінюються відповідно до вимог часу, сучасних реалій. Досягнення рівня автентичної (конструктивної, нормальної) релігійності залежить від особистісних якостей православного віруючого, що реалізуються внаслідок засвоєння ним аксіологічних, онтологічних, гносеологічних, поведінкових еталонів православ'я. Останні остаточно впливають на формування світогляду, світовідчуття, світовідношення православного віруючого, обумовлені ментальною специфікою релігійних архетипів певної традиційної культури, набувають своєї визначеності через відповідні, актуальні на сьогодні, смислові конотації.

Ключові думи: індивідуальна релігійність; автентична релігійність; "личностна онтологія"; християнська самореалізація

Анотація

Ганна Кулагіна-Стадніченко. Індивідуальна релігійність православного віруючого у концептах та смислових конотаціях. У статті розглядається феномен індивідуальної релігійності православного віруючого у контексті ідеальних форм її функціонування. Це стає можливим внаслідок виявлення певних богословських конструктів, які видозмінюються відповідно до вимог часу, сучасних реалій. Досягнення рівня автентичної (конструктивної, нормальної) релігійності залежить від особистісних якостей православного віруючого, що реалізуються внаслідок засвоєння ним аксіологічних, онтологічних, гносеологічних, поведінкових еталонів православ'я. Останні остаточно впливають на формування світогляду, світовідчуття, світовідношення православного віруючого, обумовлені ментальною специфікою релігійних архетипів певної традиційної культури, набувають своєї визначеності через відповідні, актуальні на сьогодні, смислові конотації.

Ключові слова: індивідуальна релігійність; автентична релігійність; "особистісна онтологія"; християнська самореалізація

Abstract

Hanna Kulagina-Stadnychenko. The individual religiosity of the Orthodox believer in concepts and semantic connotations. The article considers the phenomenon of individual religiosity of the Orthodox believer in the context of the ideal forms of its functioning. This becomes possible due to the discovery of certain theological constructs, which are modified in accordance

with the requirements of time, modern realities. Achieving the level of authentic (constructive, normal) religiosity depends on the personal qualities of the Orthodox believer, realized as a result of assimilation of the axiological, ontological, epistemological, and behavioral standards of Orthodoxy. The latter ultimately affect the formation of the worldview, attitude, world outlook of the Orthodox believer, due to the mental specificity of religious archetypes of a certain traditional culture, acquire its certainty through actual relevant to today, semantic connotations.

Key words: individual religiosity; authentic religiosity; "personal ontology"; Christian self-realization

Постановка проблеми. Починаючи вивчення такого неоднозначного явища як індивідуальна релігійність православного віруючого, дослідник постає перед низкою питань, у яких з необхідністю слід визначитись категоріально. Передусім, важливо сенс поняття "індивідуальна релігійність" у її конфесійному розумінні. На нашу думку, індивідуальна релігійність не може існувати "взагалі", їй обов'язково властиві прояви конфесійної належності. Сьогодні маємо значну кількість праць з релігійності суспільства, де наголошується на особливостях соціуму, який надто неоднорідний у своїх віросповідних спрямуваннях, у його ставленні до віри та релігії.

Зрозуміло, що значення слів "віруючий" та "релігійний" відрізняються за своїм смисловим навантаженням. Можна констатувати, що зміст поняття "віруючих" вивчений набагато краще, ніж поняття "релігійних", які, зокрема, включені до певної конфесії, а їхня віра у своєму підґрунті містить відповідну світоглядну позицію. Ми погоджуємось з тим, що суб'єктивна релігійність аморфна і не підлягає чіткій каталогізації поза зв'язком із традиційними історичними конфесіями. Індивідуальне завжди осмислюється у контексті певної спільноти, конфесійно-об'єктивне виступає продуктом індивідуально-суб'єктивного вибору. Тут індивіду відводиться значна роль з огляду на те, що він бере на себе "функцію контролю символічних систем" (Дудар, 2002, с 17).

З огляду на це, філософське дослідження індивідуальної релігійності має ґрунтуватися і на антропологічних засадах, з'ясувати, передусім, спосіб життя сучасного православного віруючого, смисли, які вмотивовують модель його життєдіяльності. Враховуючи, що православний контингент неоднорідний, передбачаємо, що матимемо надто широкий спектр уявлень православних про сенс життя. Праці православних богословів відображають подібні антиномії, тут зустрічаємо намагання осмислити відносини "людина-Бог" з різних світоглядних позицій. Однак у цьому аспекті досягнення сучасного православного богослов'я залишаються маловивченими.

Окрім того, сучасність позначена новою роллю Церкви у державі, що зумовлено не лише падінням тоталітарних режимів з їх атеїстичною домінантою, але й суттєвими секуляризаційними процесами відповідно до доктрини відокремлення світської та релігійної влади. Православна Церква тривалий час впливала на свідомість людей, маючи вагомую державну підтримку. Сьогодні індивід опинився перед викликами релігійного різноманіття, відтак його релігійна свідомість набуває ознак еклектизму. Динамічність соціального життя переставляє акценти на поцейбічні смисли, залишає Церкву за лаштунками реальної життєдіяльності, відводить для її впливу вже не увесь життєвий простір людини, а лише окремі його ділянки. Недаремно дехто з дослідників виявляє занепокоєння перспективою зникнення навіть такого явища, як "домашня церква". Традиційно переймаючись питанням спасіння людини у світі потойбічному, православне богослов'я знаходиться у пошуках винайдення відповідей на запити сьогодення з його по-новому визначеним місцем людини в ієрархії есхатологічних цінностей і смислів. Одним із напрямів нашої праці буде осмислення

індивідуальної релігійності православного віруючого через надбання сучасного богослов'я (зокрема, праці Івана Ортинського, Степана Ярмуса, Павла Євдокимова, Іоанна Зізіуласа та інших сучасних богословів).

Виклад основного матеріалу. Загалом, усі критерії індивідуальної релігійності зводяться до двох головних концепцій.

Перша з них вважається "класичною". Вона об'єктивує підходи до релігійності з позицій позитивізму, враховує виконання віруючим певного комплексу норм, правил мислення та поведінки, репрезентує релігійну культуру певної конфесії. Для концепції цього типу властиве практичне отождолення категорій "індивідуальна релігійність" та "включеність до релігійної культури", синонімом останньої у православ'ї виступає "воцерковленість". Тут важливо отримати відповідь на запитання про те: "Яким чином та в який спосіб віруючий репрезентує свою релігію?"

Іншу, посткласичну концепцію, характеризує підвищена увага до особливостей конкретної релігії, пошуку інструментарію для її вивчення. Дослідники, що поділяють такий підхід, за головний критерій індивідуальної релігійності обирають самоідентифікацію особистості. При цьому навіть релігійна необізнаність не слугує чинником відмови людям у їхньому праві відносити себе до православних, якщо вони так вважають. У даному випадку домінуватиме компаративістський підхід до вивчення феномену (Войнівська, 2007а, с. 43 – 45).

Емпіричну базу дослідження індивідуальної релігійності традиційно утворюють психологічний та соціологічний напрями знань. Водночас релігієзнавство, як світоглядна дисципліна, виходить на рівень широких узагальнень, порівняльного аналізу, міждисциплінарної практики, методологічно об'єктивуючись у певному конфесійному полі.

Значна увага вивченню індивідуальної релігійності приділяється у психології. Цей феномен викликав зацікавленість класиків гуманістичного підходу до людини (Е. Фромм, А. Маслоу, В. Франкл, Г. Олпорт, Д. Бетсон, Л. Вентіс, М. Аргайл, К. Роджерс), психоаналітиків (З. Фрейд, К. Г. Юнг, В. Гей), біхевіористів (Б. Ф. Скінер, Дж. Веттер, А. Бандура), психологів релігії (У. Джемс, В. Вундт, С. Холл, Ч. Валеса, Р. Яворський, Т. Шнель, С. Шварц, І. Боровик, зокрема, – українських: В. П. Москалець, О. І. Предко, О. О. Войнівська, М. Й. Боришевський, Д. Ю. Терновська, російських: Р. М. Грановська, С. А. Черняєва) тощо.

Останнім часом набуло популярності дослідження особистісної релігійності, під якою деякі розуміють таку її форму, що обумовлюється особистісними факторами більше, ніж зовнішніми, релігійно-догматичними, а саме: власними уявленнями, особисто вигідними релігійними уявленнями, тощо. При цьому вважають, що механізми утворення особистісної релігійності корелюються з механізмами психологічного захисту, відтак вона може виступати засобом самообману особистості, викривляти сприйняття реальності. Особистісна релігійність найчастіше властива людям з незначною релігійною активністю, незацікавлених у питаннях віри. Така релігійність нестійка, руйнується при зіткненні із складними життєвими обставинами, або ж трансформується у пошук людиною інших релігійних систем, що відповідали б її особистісній релігійності (Войнівська, 2007а, с. 211).

Полярна точка зору на особистісну релігійність належить богословам, які сприймають її з позиції саморозвитку, самоактуалізації індивіда. Так, католицький священник Ромуальд Яворський наголошує на особистісно-центрованій формі релігійності християн. Християнство – це особистісні відносини між Богом та людиною, навіть за умови їх викривлення, набуття інструментальних функцій, що передбачають співіснування трьох елементів:

- 1) суб'єкт релігійного досвіду, яким постає людина з усіма її рисами та особливостями;
- 2) об'єкт, адресат цього досвіду – Бог як Особистість;
- 3) між Особистістю Бога та людиною існує відповідний вид зв'язку.

При цьому особистісною релігійністю вважається нормативно-інституційна модель релігійності, де між людиною і Богом встановлюється "дружній контакт", присутній стійкий

емоційний зв'язок із релігією та Церквою (Яворский, 2012).

З точки зору психології, індивідуальна релігійність – це соціально-психологічна властивість особистості, суб'єктивне відображення, ступінь прийняття елементів релігії, які виявляються у свідомості і поведінці особистості. Іншими словами, індивідуальна релігійність – це суб'єктивне ставлення до того, що людина вважає трансцендентним, священним.

У релігієзнавчій, філософській, літературі поняття “індивідуальна релігійність” традиційно відноситься до релігійних проявів у свідомості та поведінці людей, співставляється з релігійністю так само, як індивідуальна свідомість – із суспільною свідомістю (Пивоваров, 1976, с. 163).

Вагому інформацію про індивідуальну релігійність постачають соціологічні дослідження. Однак тут переважають кількісні дані, які характеризують реального віруючого лише у відповідній смисловій площині. Подеколи отримана від респондентів інформація перевищує межі їхньої компетенції, свідчення суперечливі, маловірогідні, отримані результати швидше ілюструють, ніж пояснюють сутність самого явища. Внаслідок чого отримуємо статистично усередненого індивіда, який більш-менш чітко демонструє лише зовнішні форми релігійності, поза поясненням причин, мотивів свого сприйняття релігії, її значення та переваг для нього особисто. За результатами соціологічного дослідження фіксуються ознаки свідомості, поведінки респондентів, що зустрічаються найчастіше, проте інколи вони не властиві конкретному віруючому, не завжди виступають сутнісними, типовим у кожному окремому випадку. Відбувається певна підміна понять множини віруючих на однину, коли передбачається, що ми вже маємо суб'єкта індивідуальної релігійності. Однак індивіда не завжди слід вважати суб'єктом соціальних процесів, частіше за все він виступає одиничним, елементарним, її компонентом. Натомість поняття “особистість” органічно поєднує одиничне із загальним, постає типовим, реальним суб'єктом суспільних відносин, дозволяє виявити значущі взаємозв'язки, риси, ознаки, джерела суб'єктивної активності індивіда, чинники його світоглядних орієнтацій, уможливорює переосмислення наданої інформації при вивченні проблем індивідуальної релігійності (Писманік, 1984, с. 5).

Ми поділяємо визначення особистості як міру соціальності індивіда, його соціально вмотивовані якості, риси, властивості, а відтак досліджуємо соціальну активність, потреби, спілкування, інтереси, світогляд, моральні цінності, емоційний світ православного віруючого, вивчаємо прояви індивідуальної релігійності через її особистісний вимір.

Під індивідуальною релігійністю будемо розуміти форму релігійності, соціокультурну характеристику людини, що відображає взаємозв'язки між нею та релігійною організацією, визначається особливостями світогляду, світовідчуття, сенсів і поведінки особи, екстраполюється на всю сферу її суспільних комунікацій.

Оскільки індивідуальна релігійність традиційно сприймається як відданість людини певній релігії, для її аналізу виокремлюється кілька рівнів, а саме:

- роль вихідного еталону виконує абстрактний ідеальний віруючий. У богословській літературі він уявляється ідеальним, узагальненим, еталонним зразком для наслідування. Відтак, одним із засобів оцінювання індивідуальної релігійності обираємо визначення ступеню відповідності реального віруючого – абстрактному;

- конкретний ідеальний віруючий, або ж – конкретний еталонний, вивчення якого за конфесійною ознакою спиратиметься на знання існуючих особливостей православних віруючих та умов їх життєдіяльності;

- конкретний реальний віруючий з його фактичною адаптованістю до релігійної системи (Пивоваров, 1976, с. 49).

Залишаючи вказаний нами вище, останній рівень аналізу індивідуальної релігійності, прерогативою вивчення соціологічних та психологічних прикладних напрямів, які надають

статистичний матеріал для релігієзнавчого дослідження або ж визначають певні особливості релігійного відображення у свідомості людини, сконцентруємо увагу на перших двох рівнях індивідуальної релігійності. Запропонований підхід уможливить вивести дослідження індивідуальної релігійності у сферу широких релігієзнавчих узагальнень, з'ясувати не лише тенденції, особливості її функціонування, а й зрозуміти цінності та смисли православного віруючого в контексті релігійної віри з їх екстраполяцією на весь простір суспільних комунікацій.

Гіпотеза дослідження передбачає, що досягнення рівня автентичної (конструктивної, нормальної) релігійності залежить від особистісних якостей православного віруючого, які оприсутнюються внаслідок засвоєння ним аксіологічних, онтологічних, гносеологічних, поведінкових еталонів православ'я. Останні суттєво впливають на формування світогляду, світовідчуття, світовідношення православного віруючого, опосередковані ментальною специфікою релігійних архетипів певної традиційної культури, набувають своєї визначеності через відповідні, актуальні на сьогодні, смислові конотації.

У віроповчальних документах православної Церкви наголошується, що нині більшість людей впевнені у відносності всіх теоретичних побудов. Сучасна людина вірить не книжкам, а реальності, до якої може доторкнутися сама. Така ситуація примушує богословів звертатись до питань ролі індивіда у соціальному житті, особистості віруючого в умовах релігійної свободи, морально-етичного чинника у формуванні індивідуальної релігійності православного віруючого.

Православне богослов'я двадцятого століття здійснило радикальний поворот до творчого переосмислення спадщини Отців Церкви. Однак дотепер не вдається створити неопатристичний синтез, про необхідність якого говорив о. Георгій Флоровський. Натомість виникло явище, що заслуговує назви неопатристики. Характерним для сучасної православної думки стало нове прочитання праць Отців із використанням методів філософії двадцятого століття (Чорноморець, Христокін, 2010).

Нині маємо непоодинокі випадки розмірковування про зняття меж між філософією та богослов'ям. Теологи вважають некоректним розмежовувати філософію та богослов'я, оскільки, на їхню думку, "абсолютно вільної від богослов'я філософії не існує". Особливістю теологічних підходів при вивченні реалій існування людини виступає перенесення акцентів з морального на екзистенційно-онтологічний ракурс. Нова християнська парадигма мислення ставить індивіда перед життєвою істиною, яка завжди історично обумовлена, а відтак може суперечити благодаті, сприяє подоланню недоступності таємниці буття у контексті історичних, соціально-економічних та суспільно-політичних, культурних особливостей подеколи всупереч знанням, вірі та бажанню індивіда. Богослов'я сьогодні передбачає "певну філософську антропологію", коли особистісна реалізація благодатної звістки уможлиблюється завдяки філософському осмисленню та власній відповідальності віруючого, закликає вірянина "впізнати у собі людину" або остаточно переконатися, що ти не такий, яким тебе мислить християнство (Ранер, 2006, с. 32 – 33).

Вітчизняні релігієзнавці вказують на своєрідну антропологічну революцію у теології, яка повертає її та дослідників феномену релігії до витоків, віднайдення її сутності. Так, професор А. Колодний наголошує, що донедавна у релігійних теоріях обґрунтування буття Бога на основі досвіду людського самопізнання вважалося чимось не основним, а Бог виводився на основі аргументації, взятої із зовнішнього щодо людини світу (згадаємо тут космологічний, телеологічний, онтологічний способи доведення його буття), то нині все докорінно змінилось: Зростання значущості індивіда в релігійному житті, ваги в релігійному світобаченні саме його особистої віри, як це зазначає А. Колодний, призвело до зміщення у релігійних системах із традиційної для богословського вжитку релігійної картини світу на картину світу, яка сприймається людиною, насамперед, індивідуально. Релігія у цьому випадку розглядається як аутентичне вираження "людської ситуації", форма осмислення

людиною фундаментальних проблем свого існування. “Людина стає єдиним, універсальним і вищим предметом теології” (Колодний, 2016). Йдеться про “людиноцентричний, глибоко антропологічний дискурс”, утвердження гідності людини як пріоритетний напрям рефлексій сучасних апологетів християнства (Яроцький, 2017).

Щодо православного бачення індивідуальної релігійності віруючого, то тут наголошується на поверненні до еклезіології Отців через визнання євахаристійного спілкування центром християнського життя, вісью якого виступає особистісність людини з її включенням до соціальних процесів суспільного існування. Такий богословський підхід започаткував створення теорії “особистісної онтології”, що виникає у православ’ї під впливом західноєвропейського стилю філософствування. Значний доробок тут належить грецькому митрополиту Іоанну (Зізіуласу), грецькому православному філософу Христосу Яннарасу, сербському архімандриту Іустину (Поповичу), румунському протоієрею Думитру Станілоає.

Проблема виникнення та особливостей “особистісної онтології”¹ у контексті міжособистісного діалогу розглядається відомим сучасним богословом митрополитом Іоанном (Зізіуласом), який він присвятив низку праць (Іоанн (Зізіулас), митр., 2006, 2012).

Щодо православної типології індивідуальної релігійності, то тут слід звернутися до праці матері Марії (Скобцової), яка за основу класифікації бере розуміння віруючими релігійного покликання, стиль духовного життя. На думку авторки, у православ’ї існують групи віруючих з такими типами благочестя: 1) синодальним; 2) статутним; 3) естетичним; 4) аскетичним; 5) Євангельським. Кожна категорія аналізується дослідницею з точки зору її історичного виникнення, моральних властивостей, побуту, мистецтва, масштабів розповсюдження, творчого потенціалу, відповідності сучасним завданням Церкви.

Євангельський тип індивідуальної релігійності православних віруючих вважається найбільш продуктивним, оскільки тут головною й найвищою чесною виступає категорія “любові”, під якою розуміють прагнення “охристовлення” життя, що протилежне термінам “оцерковлення” та “християнізація”. “Оцерковлення” означає підведення життя під відомий ритм храмового благочестя, підпорядкування власних переживань порядку богослужбового циклу, запровадження у побут певних церковних елементів, церковного статуту. Тоді як “християнізація” найчастіше ототожнюється з християнською мораллю, її впливом на хід людської історії, проповіддю Євангелія у світі. Натомість “охристовлення” розкриває сутність індивіда, оцінює його взаємостосунки з матеріальним та ідеальним світом, висловлює сенс життя через придатність особи виявити втілений у ній образ Божий. Відтак Христове благовістя об’єктивується двома заповідями про любов до Бога та любов до людини. Ці дві заповіді вважаються неістинними одна без одної. Декларативна любов до людини призводить до антихристиянського гуманізму, коли нехтують індивідом в ім’я людства. З іншого боку, неможливо любити Бога, якщо зненавидів брата свого, того, хто знаходиться біля тебе (Мать Марія (Скобцова), 1937).

Маємо значне різноманіття підходів щодо типологізації віруючих відповідно до форм прояву їх релігійності. У спробі сформулювати критерії автентичної (істинної) релігійності та застосувати їх для визначення ідеального типу православного віруючого, ми поділяємо думку

¹ У богослов’ї XX – XXI століть сформувався погляд на “особистісну онтологію” як на певне утвердження метафізики своєрідності. Тут домінує думка, що реалізація індивідуальної релігійності православного віруючого є феноменом завжди особистісним. Йдеться про особливий шлях, який людина мусить здолати на шляху свого розвитку “від індивідуума до особистості”. Цей шлях “безперервного відокремлення заради глибокого і зрілого приєднання” передбачає переосмислення життєвих смислів схильним до егоцентризму та гордині індивідом у процесі набуття ним особистісних рис “образу Божого”. Тенденція йде від античної онтології, з точки зору якої неможлива абсолютна своєрідність особи, оскільки унікальність є не причиною, а завжди – наслідком; буття виникає не заради індивіда, а навпаки – він заради буття. Виявити індивідуальність можливо лише у спільній справі, участь у ній постає головною передумовою особистісної реалізації православного віруючого.

щодо нормальної (автентичної) релігійності як такої, що передбачає деякий оптимум, коли всі процеси в системі перебігають злагоджено та мають високу надійність, економічність і ефективність. Автентична релігійність характеризується через певні риси віруючого, а саме: відсутність психічних хвороб, прийнятна соціальна поведінка, свобода від неспокою та почуття провини, високий рівень суб'єктивного контролю та компетентності, ступінь прийняття себе та самореалізації, уніфікація (об'єднання) та організація особистості, відкритість мислення та гнучкість; сфокусованість на Богові постійно зростає, збагачує людину, супроводжується усвідомленням своєї недосконалості, віруючий орієнтований на щирі міжособистісні стосунки, його релігійність антиномічна, заснована на реальності, не виконує функцій психологічного захисту. Важливою ознакою автентичної релігійності виступає особистісна зрілість, чинниками якої постають рефлексивність, критичність, автономність, відкритість, толерантність, об'єктивність, інтегрованість світогляду віруючого (Войнівська, 2007b).

В Україні індивідуальна релігійність православного віруючого має особливі форми. Православна віра тут завжди була способом життя, що уможливлювало говорити про феномен "духовості", тобто, певної віросповідної тягlosti до релігійного ідеалу у повсякденному житті (Ярмусь, 2007). Це надавало людині змогу цілісної самореалізації, коли віра не сприймалась окремішньо від життєдіяльності, а була стимулом, натхненником особистісних звершень. Про цей феномен індивідуалізації віри православним віруючим писав Г. С. Сковорода, який під "кордоцентричність", особливою "вірою серця" вбачав можливість вчування у життєвий процес, позбавлення збайдужілості, а, відтак, – духовного зростання. При цьому православна віра надавала ціннісну картину світу, формувала життєві орієнтири індивіда, сприяла становленню колективної свідомості, своєрідної ментальності українського народу, що надто відрізняється від сліпого "колективізму", залежності від світських авторитетів. Релігійна віра православного українця позбавлена "монархізації", певної штучності, сліпого вшанування правителів, керівників, ієрархів та інших представників владних структур. Натомість індивідуальна релігійність православного українця надзвичайно чутлива до голосу совісті, про що неодноразово згадують вітчизняні дослідники, вважаючи український народ надто толерантним до інших вірувань, але небайдужим до питань соціальної справедливості (Филипович, Горкуша, 2015).

Висновки. Ми вважаємо індивідуальну релігійність православного віруючого конструктивною за кількох умов, а саме:

- соціальна поведінка особи вмотивовується релігійними інтересами, віра постає самоцінністю, нерелігійні потреби підпорядковуються релігійним нормам та приписам;
- індивіду властива "орієнтація пошуку", зацікавленість екзистенційними питаннями у поєднанні із скептицизмом щодо окремих відповідей на них;
- толерантність в індивідуальній релігійності виявляється через неупередженість щодо різноманіття життя, багатства інтересів, цінностей, коли значущість різних релігій важлива за своєю сутністю;
- оптимістичний підхід до життя підкреслює його повноту, розповсюджується на всі цінності та смисли, де зло виключається чи забувається як дещо ірреальне, а домінуючою емоцією виступає довіра;
- має спільнотний характер, виявляється через долучення до Євхаристії, значно актуалізує поняття любові, "духовної вбогості",² аскетизму.

² З позиції православ'я, "вбогих духом" слід вважати тих, хто "за други своя" віддає власну душу, духовні багатства. Мірилом тут постає самовідречення внаслідок палкої любові до Бога та людини, а символом, межею, прообразом "вбогості духу" виступає земний шлях Ісуса Христа. Христова любов сприймається як власний хрест, де немає місця збереженню особистих духовних багатств навіть при запитанні про спасіння душі, спустошення якої за відповідних умов призводить до "блаженства вбогості духу". Духовне й душевне спустошення уможливлюються тоді, коли найсвятіше та найцінніше людина

Під християнською самореалізацією у контексті Українського православ'я ми розуміємо становлення особистості православного віруючого як відтворення Божого замислу індивідуально щодо цієї людини. Це означає розуміння вірянном свого християнського покликання, прийняття та пошук шляхів його реалізації за конкретних умов та обставин власного життя. При цьому особа сприймає свою віру як вільний союз з Христом, що відрізняється від примусового виконання заповідей, заборон під страхом покарання. Внутрішнє відчуття такого православного християнина відповідає головному орієнтиру самореалізації – свободі.

Література та посилання

- Дудар, Н. П. (2002), Релігійність в українському соціумі: детермінанти і характеристика сучасного стану: рукопис дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата соціологічних наук (спеціальність 09.00.11., релігієзнавство), Інститут філософії імені Г. С. Сковороди Національної Академії наук України, Київ, 266 с.
- Войнівська, О. О. (2007а), Психологічні особливості особистісної релігійності: рукопис дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата психологічних наук (спеціальність 09.00.01., загальна психологія, історія психології), Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського Міністерства освіти і науки України, 240 с.
- Войнівська О. О. (2007b), Психологічні особливості особистісної релігійності: автореферат дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата психологічних наук (спеціальність 09.00.01., загальна психологія, історія психології), Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (м. Одеса), 18 с.
- Иоанн (Зизиулас), митр. (2006), Бытие как общение. Очерки о личности и Церкви, Москва, 280 с.
- Иоанн (Зизиулас), митр. (2012), Общение и инаковость. Москва, 407 с.
- Колодний А. М. (2016), "Релігія у її сутності і структурі. Вступ", Релігія в проблемах її структури і функціональності. Наукова збірка, Українське релігієзнавство [За редакції проф. Анатолія Колодного], № 78, Київ, с. 5 – 18.
- Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка (2015), [за загальною редакцією доктора філософських наук Филипович Л. О. і кандидата філософських наук Горкуші О. В.], Видання друге, Українська асоціація релігієзнавців, Самміт-Книга, Київ, 656 с.
- Мать Мария (Скобцова) (1937), "Типы религиозной жизни" [Электронный ресурс]. Режим доступа (25.06.2017): <http://www.rulit.me/author/skobcova-mariya/typy-religioznoj-zhizni-download-free-163274.html>
- Пивоваров, В. Г. (1976), Религиозность: опыт и проблемы изучения, Йошкар-Ола, 184 с.
- Писманик, М. Г. (1984), Индивидуальная религиозность и ее преодоление, Мысль, Москва, 205 с.
- Ранер, К. (2006), Основание веры. Введение в христианское богословие, Москва, 633 с.
- Чорноморець, Ю., Христокін, Г. (2010), "Догматика Д. Станілоає. Ч. I: Вступ" [Електронний ресурс]. Режим доступу (25.06.2017): <http://theology.in.ua/ua/bp/theologia/dogmatic/God/37934/>
- Яворский, Р. (2012), "Личностная и безличностная религиозность: психологическая модель и ее эмпирическая верификация" [Электронный ресурс]. Режим доступа (25.06.2017): http://fapsyou.ru/world_projects/stati_world_conference/lichnostnaya_i_bezlichnaya_1133/
- Ярмусь, С. (2007), Досвід віри українця. Вибрані твори [упорядник і автор аналітичного
-
- віддає нужденним, наслідуючи зразки Христової любові. З огляду на це, духовна злиденність є юродством, "безумством у Христі", "відданням своєї душі", своєрідним відлученням від Христа та від самого себе "заради братів своїх", а відтак, – протилежна світській мудрості. Вражаючий дисонанс із побутовим розумінням "вбогості духу" пояснюється апологетами православ'я специфічним сприйняттям духовної природи людини, неможливістю перенесення на неї законів матеріального світу (Мать Мария (Скобцова), 1937).

післяслова – професор Анатолій Колодний], Світ знань, Київ, 488 с.
Яроцький, П. Л. (2017), “Вертикально-горизонтальна переорієнтація діяльності релігійних організацій як чинник сакральнo-секулярного розвитку”, Функціональність релігії: український контекст. Монографія [за ред. професорів А. Колодного та П. Филипович], Українська асоціація релігієзнавців, Київ, с. 283 – 284.

References

- Dudar, N.P. (2002), Religiosity in Ukrainian society: determinants and characteristics of the present state: dissertation [Relihiinist v ukrainskomu sotsiumi: determinanty i kharakterystyka suchasnoho stanu: rukopys dysertatsii na zdobuttia vchenoho stupenia kandydata sotsiologichnykh nauk (spetsialnist 09.00.11., relihiieznavstvo)], Institute of Philosophy named after G.S. Skovoroda, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 266 p. [in Ukrainian]
- Voinovska, O. O. (2007a), Psychological peculiarities of personal religiosity: dissertation [Psykhologichni osoblyvosti osobystisnoi relihiinosti: rukopys dysertatsii na zdobuttia vchenoho stupenia kandydata psykhologichnykh nauk (spetsialnist 09.00.01., zahalna psykhologhiia, istoriia psykhologhii)], Taurian National University named after V.I. Vernadsky of the Ministry of Education and Science of Ukraine, 240 p. [in Ukrainian]
- Voinovska, O. O. (2007b), Psychological peculiarities of personal religiosity: Author's thesis [Psykhologichni osoblyvosti osobystisnoi relihiinosti: avtoreferat dysertatsii na zdobuttia vchenoho stupenia kandydata psykhologichnykh nauk (spetsialnist 09.00.01., zahalna psykhologhiia, istoriia psykhologhii)], Southern Ukrainian State Pedagogical University named after K. D. Ushinsky (Odessa), 18 p. [in Ukrainian]
- John (Ziziulas), Metropolitan. (2006), Genesis as communication. Essays on the person and the Church [Bytie kak obshchenie. Ocherki o lichnosti i Tserkvi], Moscow, 280 p. [in Russian]
- John (Ziziulas), Metropolitan. (2012), Communication and Otherness [Obshchenie i inakovost'], Moscow, 407 p. [in Russian]
- Kolodny A.M. (2016), “Religion in its essence and structure. Introduction “, Religion in the problems of its structure and functionality. Scientific collection, Ukrainian Religious Studies [For Editorial Board prof. Anatoliy Kolodnyi], No. 78, [Relihiia v problemakh yii struktury i funktsionalnosti. Naukova zbirka, Ukrainse relihiieznavstvo [Za redaktsii prof. Anatolii Kolodnoho], № 78], Kyiv, p. 5 – 18 [in Ukrainian]
- Maidan and the Church. Chronicle of events and expert assessment (2015), [general edited by Doctor of Philosophy Philipovich L. O. and Ph.D. Gorkusha OV], Second Edition, Ukrainian Association of Religious Studies, [Maidan i Tserkva. Khronika podii ta ekspertna otsinka (2015), [za zahalnoiu redaktsiieiu doktora filosofskykh nauk Fylypovych L. O. i kandydata filosofskykh nauk Horkushi O. V.], Vydannia druhe, Ukrainska asotsiatsiia relihiieznavtsiv], Summit Book, Kyiv, 656 p. [in Ukrainian]
- Mother Maria (Skobtsova) (1937), “Types of religious life” [“Tipy religioznoi zhizni”], viewed 25 June 2017, available at: <http://www.rulit.me/author/skobcova-mariya/typy-religioznoj-zhizni-download-free-163274.html> [in Russian]
- Pivovarov, V.G. (1976), Religiosity: experience and problems of study [Religioznost': opyt i problemy izucheniya], Yoshkar-Ola, 184 p. [in Russian]
- Pismanik, M. G. (1984), Individual religiosity and its overcoming [Individual'naya religioznost' i ee preodolenie], Thought, Moscow, 205 p. [in Russian]
- Raner, C. (2006), The Foundation of Faith. Introduction to Christian theology [Osnovanie very. Vvedenie v khristianskoe bogoslovie], Moscow, 633 p. [in Russian]
- Chernomorets, Yu., Khristokin, G. (2010), “Dogmatics D. Staniloae. Ch.I: Introduction” [“Dohmatyka

- D. Staniloaie. Ch. I: Vstup”, viewed 25 June 2017, available at: <http://theology.in.ua/ua/bp/theologia/dogmatic/God/37934/> [in Ukrainian]
- Yavorsky, R. (2012), “Personal and impersonal religiosity: the psychological model and its empirical verification” [“Lichnostnaya i bezlichnostnaya religioznost': psikhologicheskaya model' i ee empiricheskaya verifikatsiya”], viewed 25 June 2017, available at: http://fapsyrou.ru/world_projects/stati_world_conference/lichnostnaya_i_bezlichnaya_1133/ [in Russian]
- Yarmus, S. (2007), The Experience of Ukrainian Faith. Selected works [compiler and author of the analytical postword - Professor Anatolii Kolodnyi] [Dosvid viry ukraintsia. Vybrani tvory [uporiadnyk i avtor analitychnoho pisliaslova – profesor Anatolii Kolodnyi], Kyiv, p. 9. [in Ukrainian]
- Yarotsky P. L. (2017), “Vertical-horizontal reorientation of the activity of religious organizations as a factor of sacral-secular development”, Functionality of religion: the Ukrainian context. Monograph [ed. Professors A. Kolodny and L. Filippovich], Ukrainian Association of Religious Studies [“Vertikalno-horyzontalna pereorientatsiia diialnosti relihiinykh orhanizatsii yak chynnyk sakralno-sekuliarnoho rozvytku”, Funktsionalnist relihii: ukrainskyi kontekst. Monohrafiia [za red. profesoriv A. Kolodnoho ta L. Fylypovych], Ukrainska asotsiatsiia relihiieznavtsiv], Kyiv, pp. 283-284. [in Ukrainian]

© Ганна Кулагіна-Стадніченко